

Struktūrizmaiņas Latvijas ekonomikā

Aleksandra Mihņenoka, Juris Saulītis

Rīgas Tehniskā universitāte, Tautsaimniecības un reģionālās ekonomikas institūts, Latvija

Ievads. Tautsaimniecība veido sarežģītu sistēmu, kas sastāv no vairākiem savā starpā saistītiem makroekonomiskajiem elementiem – tie arī veido ekonomikas struktūru. Ekonomikas struktūras izmaiņas, kas norisinās ilgtermiņā, ietekmē dažādi faktori. Latvijas ekonomikā viens no tādiem faktoriem bija ekonomiskās sistēmas maiņa, bet arī mūsdienās ekonomikas struktūra turpina mainīties.

Darba mērķis. Izpētīt tautsaimniecības struktūrizmaiņu tendences Latvijas ekonomikā pēdējo divdesmit gadu laikā, balstoties uz datu statistisko analīzi.

Materiāls un metodes. Pētījuma veikšanai, lai atspoguļotu tautsaimniecības struktūrizmaiņu būtību, tika izmantota speciālā ekonomiskā literatūra, ārvalstu zinātnieku publicētie darbi (*Chenery, Syrquin, Kruger, Silva, Teixeira* u. c.). Savukārt strukturizmaiņu tendenču izpētei tika izmantoti, apkopoti un analizēti Latvijas Republikas Centrālās statistikas pārvaldes dati par 1990.–2010. gadu. Pētījumā tika izmantotas šādas metodes: teorētiskās analīzes metode, sekundāro datu statistiskā analīze, kā arī matemātiskā un grafiskās analīzes metode.

Rezultāti. Ekonomikas struktūrā parasti izdala trīs galvenos sektorus: lauksaimniecību, rūpniecību, un pakalpojumu sektoru (*Fisher, Clark*). Savukārt ar tautsaimniecības struktūrizmaiņām ekonomikā saprot izmaiņas sektoru proporcijās, kuru būtību atspoguļo trīs sektoru hipotēze (*Fourastie*). Viens no galvenajiem struktūrizmaiņu virzītājspēkiem ir tehnoloģiskais progress (produktivitātes pieaugums). Ekonomikā struktūrizmaiņas lielākoties pēta ar IKP un darbaspēka struktūras rādītājiem.

Latvijas ekonomikā būtiskas tautsaimniecības struktūras izmaiņas norisinājās līdz ar ekonomiskās sistēmas pārmaiņu un turpinājās līdz 1998. gadam. Pēc tam sektoru īpatsvars IKP bija salīdzinoši nemainīgs. 1991. gadā lauksaimniecības sektora pievienotās vērtības īpatsvars IKP veidoja 23%, rūpniecības – 44%, bet pakalpojumu sektora – 33%; 2011. gadā – 5%, 25% un 70% attiecīgi. Pēc 1992. gada Latvijas ekonomikas izaugsme balstījās uz pakalpojumu sektora pievienotās vērtības izaugsmes, kas bija salīdzinoši lielāka nekā pārējos sektoros. Līdzīgas pārmaiņas norisinājās arī darbaspēka struktūrā: ja 1990. gadā lauksaimniecībā bija nodarbināti 18% no visiem strādājošajiem tautsaimniecībā, rūpniecībā – 37% un pakalpojumu sektorā – 45%, tad 2011. gadā darbaspēka sadalījums bija attiecīgi 9%, 24% un 67%.

Nefinanšu investīciju struktūrā par dominējošo arī kļuva pakalpojumi, kas 2008. gadā piesaistīja 69,1% no nefinanšu investīciju kopapjoma. Lauksaimniecībā investīciju pieaugums par 1% radīja pievienotās vērtības pieaugumu šajā sektorā par 0,01%, pakalpojumu sektorā – vidēji par 0,49%, bet rūpniecībā – vidēji par 0,84 %.

Analizētajā periodā kopējās darbaspēka produktivitātes izmaiņas vairāk bija saistītas ar produktivitātes izmaiņām sektoru ietvaros, nevis ar darbaspēka pārvietošanos no mazāk produktīvajiem sektoriem uz sektoriem ar augstāku produktivitātes līmeni. Pēdējo gadu laikā darbaspēka produktivitātes līmenis pakalpojumu sektorā bija augstāks nekā pārējos sektoros un tautsaimniecībā kopumā.

Secinājumi. Latvijas ekonomikā tautsaimniecības struktūras izmaiņas iezīmējās pēc 1991. gada. Pēdējo 20 gadu laikā Latvijas ekonomikā par dominējošo sektoru kļuva pakalpojumu sektors, gan pēc īpatsvara IKP, gan darbaspēka un nefinanšu investīciju struktūrā. Sektors kļuva arī par noteicošo Latvijas ekonomikas izaugsmes veicināšanā analizētajā periodā.